

Котелянець Наталка Валеріївна

Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

ПРОГНОСТИЧНІ ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються результати дослідження проблеми підготовки вчителя початкових класів для реалізації методичної системи трудового навчання. Розкрито специфіку професійної діяльності вчителя початкових класів, його особистісні якості, провідні чинники успішності технологічної навчальної діяльності, загальнопедагогічні та специфічні функції; визначено компоненти готовності вчителя до навчання учнів початкової школи «Технології», схарактеризовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань й умінь. На основі проведених досліджень визначено готовність вчителя до навчання учнів початкової школи «Технології» як інтегральну властивість особистості, що дозволяє йому успішно організувати і здійснювати формування суб'єктного досвіду трудової діяльності учнів в процесі навчального співробітництва на уроках трудового навчання, що включає в себе когнітивний, операційно-практичний, креативний і емоційно-ціннісний компоненти.

Ключові слова: вчитель початкових класів, методична система трудового навчання, професійна діяльність, педагогічні умови, технології, технологічні знання й уміння.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Провідним чинником успішності технологічної навчальної діяльності є особистість учителя, адже саме він створює на уроці особливу атмосферу спілкування. Талант раціональної та цікавої побудови занять підтримує дитячий інтерес і позитивне ставлення до навчання. Нарешті, саме від особистісних рис педагога залежить успішність виховання та розвитку особистості школярів, адже саме вчитель як ніхто інший, може через творчу діяльність допомогти дитині перебороти скутість, стан невпевненості, страху.

Сучасні вимоги до випускників педагогічних ВНЗ достатньо високі, зокрема, професіограма вчителя початкових класів містить чимало складових [2]. При цьому, поряд з педагогічною складовою, яка передбачає психолого-педагогічну та методичну підготовку, важливим компонентом залишається художньо-трудова підготовка майбутніх учителів, що спрямована на формування інтегрованих знань і комплексних умінь, творчий розвиток і національне виховання особистості. Вона містить широкий спектр узагальнених художньо-проектних, техніко-технологічних і методичних знань. При цьому, провідне місце в ній займають технологічні знання й уміння, які мають високу міру узагальненості та перенесення, відображають найбільш суттєві ознаки об'єктів і явищ навколишньої дійсності, характеризуються наявністю широких внутрішньо системних і міжсистемних зв'язків, а головне – виконують творчу функцію.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем).

Проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи досліджується в різноманітних аспектах у роботах О. Біди, І. Бужиної, Л. Коваль, А. Коломієць, О. Комар, С. Литвиненко, Є. Ляска, С. Мартиненко, О. Митника, І. Пальшкової, Д. Пашенка, Л. Петухової, О. Хижної, Л. Хомич, Л. Хоружої, І. Шапошнікової, С. Стрілець.

Аналіз дисертаційних досліджень з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності дав змогу встановити центральну тенденцію її оновлення: від суб'єкт-об'єктної парадигми, де домінуючим є «озброєння» знаннями, виконання соціального замовлення, орієнтир на програму та жорстко визначений план, прийняття викладачем усієї відповідальності на себе, до особистісно зорієнтованої, яка характеризується як сфера духовного співробітництва, спрямована на розкриття внутрішніх сил, потенційних можливостей, розвиток педагогічної культури складовою якої є інформаційна, на самостійне створення інноваційних проектів, самореалізацію та самовдосконалення педагога.

Ціль статті (постановка завдання) полягає у дослідженні проблеми підготовки вчителя початкових для реалізації методичної системи трудового навчання.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Методологічні орієнтири, які розкриваються в спеціальних дослідженнях дозволяють зробити висновок, що на сучасному етапі має відбуватися переорієнтація діяльності вчителя початкової школи на багатофункціональну модель, оволодіння якою дозволяє йому самостійно здійснювати вибір, конструювати, створювати освітні проекти, які мають відповідати потребам учня, бути ефективними та педагогічно виправданими. У цій системі

координат мета педагогічної освіти полягає в практико-орієнтованому характері професійної підготовки. Як зазначає О. Я. Савченко [4], нагальною є потреба оновлення змісту підготовки майбутніх учителів за принципом цілісності, системності та інтеграції; урахування тих процесів, які визначають діяльність сучасної початкової школи. Важливим є висновок автора про те, що у формуванні особистості майбутнього вчителя початкової школи необхідно згармонізувати загальнокультурні, психолого-педагогічні і методичні знання, вміння, способи діяльності, посилити їх професійну спрямованість, забезпечити фундаментальність базової підготовки.

Навчальний процес повинен бути спрямований на реалізацію освіти, що має випереджувальний характер, а також на створення умов для професійного зростання й самоудосконалення, на формування умінь вчитися й самостійно приймати відповідальні рішення, на формування потреби у саморозвиткові, що потребує дотримання системності й науковості у підготовці майбутнього вчителя.

Дослідники відзначають особливу соціальну значущість професійної діяльності вчителя початкових класів в порівнянні з іншими учителями, підкреслюючи найбільшу розвиненість його професійно-предметних, особистісних характеристик і комунікативних якостей [1].

До необхідних особистісних якостей вчителя (індивідуально психологічних, статусно-позиційних) початкових класів відносяться: урівноваженість, висока мобільність нервової системи; помірна екстравертність; емоційна стійкість; рівень інтелектуального розвитку не нижче нормального по сенсорно-перцептивно-мнемологічним показникам і по характеристикам уваги; високий рівень здатності уяви, фантазування; адекватність самооцінки та рівня домагань; певний оптимум тривожності, що забезпечує інтелектуальну активність; цілеспрямованість; емпатійність, високий рівень розвитку соціальної перцепції (Л. Мітіна, І. Зимня); прихильність до людей (дітей), сердечність, гуманність, уважність, щирість (В. Сухомлинський); вміння завжди мати на увазі соціальну незахищеність дітей (Я. Корчак); вміння бачити себе в дітях, встати на їх позицію (Ш. Амонашвілі) і готовність прийняти цю позицію (В. Лева); володіння демократичним стилем узагальнення на основі захопленості спільною творчою діяльністю (В. Кан-Калик).

Серед інтегрованих складових характеристик вчителя початкових класів у сучасних дослідженнях виділені: індивідуальні психофізичні властивості (розгорнуте педагогічне мислення); спрямованість особистості вчителя (прагнення якомога краще пізнати дитину, допомогти їй засвоїти соціальну роль учня, успішно оволодіти навчальною діяльністю); професійно значущі якості (гуманістична

спрямованість, толерантність, оптимізм, професійна ерудиція); професійно-педагогічні знання й уміння (діагностичні, аналітичні, прогностичні, дослідницькі).

Учитель початкових класів у своїй професійній діяльності з організації та управління навчанням молодших школярів «Технології» реалізує як загальнопедагогічні функції – дослідні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські (за Н. Кузьміною), так і специфічні функції вчителя технології і підприємництва, описані в його професійно-кваліфікаційній характеристиці (С. Білозерцев, Б. Бухалов, А. Молдаванов, В. Симоненко). До професійних функцій вчителя технології можуть бути віднесені: діагностична, проектувальна, конструктивна, організаторська, інформаційно-комунікативна, дослідницька, технологічна, мотиваційно-стимулююча, контрольно-оцінна, коригуюча, розвиваюча, виховна.

Але специфічні умови професійної діяльності вчителя початкових класів як вчителя технології вимагають, на наш погляд, уточнення змісту його педагогічної діяльності і диктують необхідність розкриття його функцій через опис системи педагогічних дій з позиції особистісно діяльнісного підходу до навчання молодших школярів «Технології» :

- рефлексивний аналіз теоретико-методологічних джерел навчання молодших школярів «Технології» і власного досвіду в галузі творчої трудової і професійно-методичної діяльності, розробка системи дій з його корекції, розвитку та практичної реалізації в педагогічній діяльності;

- психолого-педагогічна діагностика: розвитку особистості молодшого школяра і його до навчального суб'єктного рівня досвіду трудової діяльності, в тому числі визначення рівня сформованої навчальної мотивації, когнітивної та психолого-фізіологічної готовності учня до вирішення навчальних технологічних ситуацій: аналіз і вибір способів діагностики, опис і пояснення результатів дослідження;

- проектування навчально-трудої діяльності учнів початкових класів з метою їх особистісного розвитку: визначення її предметного змісту і побудова логічної структури; відбір змісту навчального матеріалу, методів і форм навчання; розробка навчальних диференційованих завдань, що відповідають рівню розвитку пізнавальних здібностей молодших школярів і засобів контролю за ходом і результатами навчальної діяльності; вибір способів стимулювання пізнавальної сфери учнів в галузі трудової діяльності; визначення шляхів і засобів організації навчального співробітництва та проектування полісуб'єктних відносин між всіма суб'єктами навчального процесу;

- реалізація навчальної діяльності: організація і управління на комунікативній, предметно-практичній основі навчально-трудою діяльністю молодших школярів; застосування особистісно-орієнтованого, мотиваційно-стимулюючого впливу; встановлення відносин педагогічного співробітництва для надання допомоги учням у подоланні труднощів навчальної діяльності; здійснення поточного та підсумкового контролю навчальної діяльності, з метою корекції та оцінки ходу і результатів засвоєння школярами навчального матеріалу;

- підсумковий аналіз результатів навчальної діяльності та діагностика рівня сформованості досвіду трудової діяльності у молодших школярів у процесі навчання на уроках трудового навчання: характеристика особистих змін, визначення рівнів технологічної навченості учнів, навчальної мотивації, інтересів і схильностей школярів [5].

На основі проведених досліджень вважаємо за доцільне визначити готовність вчителя до навчання учнів початкової школи «Технології» як інтегральну властивість особистості, що дозволяє йому успішно організувати і здійснювати формування суб'єктного досвіду трудової діяльності учнів в процесі навчального співробітництва на уроках трудового навчання, що включає в себе когнітивний, операційно-практичний, креативний і емоційно-ціннісний компоненти.

Як підтверджують наші дослідження, зміст кожного з вищеперахованих компонентів може бути представлено в такому вигляді:

I. Когнітивний компонент (загальнотрудої, спеціальні технологічні та психолого-педагогічні, методичні знання – когнітивний суб'єктний досвід учителя): знання теоретико-методологічних основ технологічної освіти молодших школярів; знання основних досягнень перетворювальної діяльності людини в галузі матеріальної і технологічної культур; знання основних способів і засобів трудової діяльності людини; знання основних технічних і технологічних понять і термінів; знання основ матеріалознавства, дизайну, машинознавства, графіки, економіки, електротехніки та інформатики, етики, екології, естетики; знання базових технологій паперової, текстильної, металургійної та деревообробної промисловості, сільського господарства, декоративно-прикладного творчості, а також інформаційних технологій; знання суті і змісту трудової діяльності і її компонентів (цілі, завдання, види, структура, продукти і засоби, критерії оцінки процесу і результатів); знання вікових особливостей, шляхів становлення і розвитку учня як суб'єкта трудової діяльності; знання теоретичних основ навчання молодших школярів трудовому навчанню (цілі, завдання, зміст, засоби і методи,

форми організації навчального процесу); знання медико-фізіологічних, санітарно-гігієнічних основ організації уроків трудового навчання в початкових класах; знання психолого-педагогічних основ навчання учнів початкових класів основам «Технології», закономірностей і особливостей розвитку молодших школярів в процесі оволодіння ними основними компонентами творчої навчально-трудої діяльності; знання способів і критеріїв оцінки результатів розвитку та досягнень учнів, а також шляхів цих досягнень, тобто способів творчої навчально-трудої діяльності.

II. Операційно-практичний компонент (суб'єктний досвід учителя в здійсненні способів творчої трудової діяльності (проектної та в галузі ручної праці), а також професійний, методичний досвід його передачі іншим суб'єктам процесу навчання: уміння здійснювати різні види практичної діяльності в області ручної праці і проектні дії; уміння здійснювати психолого-педагогічну діагностику суб'єктів донавчального рівня досвіду трудової діяльності молодших школярів та прогнозувати процес і результати навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів; уміння проектувати власну педагогічну діяльність і навчальну діяльність молодших школярів на уроках трудового навчання з метою їх особистісного розвитку, включаючи відбір навчального матеріалу різної складності, розробку системи навчальних ситуацій і навчальних завдань, моделювання способів, засобів і форм навчальної діяльності; уміння проектувати полісуб'єктні відносини в процесі навчання основам «Технології», що включає аналіз взаємин між навчаючими, їх батьками та визначення стратегії і тактики спільної діяльності; уміння здійснювати відбір методів і засобів навчання «Технології», адекватних загальним і спеціальним цілям процесу навчання, навчальної ситуації та індивідуальним особливостям учнів; уміння створювати організаційно-педагогічні умови для процесу навчання молодших школярів «Технології» (в тому числі розробляти різного роду дидактичні засоби), а також для реалізації набутого молодшими школярами досвіду суб'єкта праці за рахунок різноманіття особистих видів трудової діяльності і можливості їх вибору в процесі виконання навчальних творчих завдань; уміння управляти процесом формування суб'єктного досвіду творчої трудової діяльності у молодших школярів на уроках технології; уміння здійснювати контроль і оцінку навчальної діяльності навчаючих на уроках технології, в тому числі в процесі виконання творчих проектів; уміння досліджувати і діагностувати процес і результати навчання – шляхи формування та рівень сформованості суб'єктного досвіду трудової діяльності та загального розвитку учнів початкових класів; уміння здійснювати педагогічне

консультування батьків учнів з питань розвитку молодших школярів, в тому числі і як суб'єктів незалежної трудової діяльності.

III. Креативний компонент (суб'єктний досвід учителя у сфері педагогічної творчості, творчої праці і проектної діяльності).

Зміст і конкретні риси досвіду творчої діяльності педагога проявляються в різних педагогічних ситуаціях, в системі його дій в процесі взаємодії з молодшими школярами на уроках технології, а також в його повсякденному житті, як елемент загальної і технологічної культури особистості. Він проявляється в наступному: володіння прийомами наукового аналізу і синтезу; бачення нової проблеми в знайомій ситуації (педагогічної, трудової, проектної); здатність впроваджувати досягнення різних галузей наукового знання в практику; прагнення досліджувати і використовувати досвід інших вчителів в навчанні «Технології» молодших школярів як галузі своєї професійної діяльності; уміння приймати оптимальні рішення в конкретних педагогічних ситуаціях, проявляти гнучкість в своїй професійній праці; знаходження різних способів вирішення проблемних ситуацій в різних сферах життєдіяльності та альтернативних способів їх рішень з урахуванням конкретних обмежувальних умов; володіння основними прийомами творчої діяльності в галузі педагогічної діяльності, ручної праці та проектування матеріальних і ідеальних продуктів.

IV. Емоційно-ціннісний компонент (досвід мотиваційно-ціннісних та емоційно-вольових відносин вчителя як система основних цінностей і ідеалів педагога, в тому числі його проектно-технологічної якості): високий рівень технологічної культури, проектно-технологічне мислення, потреба творчості в професійній діяльності, потреба вдосконалення свого особистого досвіду перетворювальної діяльності та його передачі іншим суб'єктам процесу навчання, захопленість спільною творчістю зі школярами, емпатійність, адекватна оцінка рівня своєї готовності до навчання молодших школярів «Технології».

Виходячи з вище зазначеного, необхідні й достатні організаційно-педагогічні умови формування у майбутніх вчителів початкових класів технологічних знань й умінь нами поділено на дві групи:

1) зовнішні умови, спрямовані на створення розвивального середовища творчої технологічної діяльності;

2) внутрішні умови, які визначаються особистісним потенціалом студента.

До зовнішніх організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть успішному формуванню у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань й умінь віднесені такі:

1) націленість педагогічного процесу на розвиток творчої особистості майбутнього вчителя початкових класів, його індивідуальності та неповторності, формування здатності до продуктивної технологічної діяльності;

2) єдність організації репродуктивної, проблемно-пошукової і творчої діяльності, спрямованої на послідовне формування у студентів цілісної системи технологічних знань та вмінь;

3) оптимізація змісту, форм і засобів організації процесу формування у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань та вмінь;

4) використання доцільних прийомів і методів формування технологічних знань і вмінь студентів, які приносять максимальний ефект при відносно незначних витратах зусиль і часу.

До основних внутрішніх умов, які впливають на ефективність формування у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань й умінь відносимо: якість мотивацій до технологічної і педагогічної діяльності; зміст ціннісно-смыслові сфери особистості; особливості особистості майбутнього вчителя початкових класів, що акумулюються в професійно важливих якостях.

Внутрішні умови, спрямовані на формування у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань й умінь, визначаються особистісним потенціалом студента. Джерелом стимулювання цього потенціалу є мотивація до оволодіння професією вчителя початкових класів на основі системи професійно значущих технологічних і методичних знань й умінь шляхом включення студентів у професійно зорієнтовану практику.

До внутрішніх умов формування у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань й умінь ми також відносимо досвід роботи, оскільки досягнення відповідності хоча б нормативним вимогам неможливе без занурення у практику професійної зорієнтованої технологічної і педагогічної діяльності. Досвід потрібний, щоб майбутній учитель початкових класів мав можливість освоїти основні процедури, зміг усвідомити себе суб'єктом цієї діяльності. «Досвід роботи створює основу для подальшого розвитку професійних умінь, здібностей і в цілому – для професіоналізму вчителя» [3].

Наступною, виокремленою нами групою умов є матеріальні умови, що забезпечують ефективність формування у майбутніх учителів початкових класів технологічних знань й умінь через організацію предметного середовища. До них ми віднесли технологічний і науково-методичний супровід технологічної підготовки відповідно до її пріоритетів.

Висновки, перспективи. Підбиваючи підсумки, зазначимо: на нашу думку, особистість учителя є найважливішим фактором успішної реалізації технологічної освіти. І саме від професійності, майстерності, емоційності, творчості педагога залежить ставлення учнів до навчального предмета й учіння взагалі, успішність оволодіння технологічною обізнаністю, якість і повнота реалізації розвивальних і виховних цілей навчання, тож і формування технологічної культури особистості. Отже, у процесі фахового становлення та здійснення культуротворчої діяльності вчителя початкових класів непересічного значення набуває його особистісна, педагогічна й професійна підготовка.

Література

1. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев; под ред. А. М. Арсеньева. – М. : Педагогика, 1982. – 704 с.
2. Кузнецов М. Е. Личностно-ориентированное обучение школьников / М. Е. Кузнецов. – Брянск : Изд-во БГУ, 1999. – С. 94.
3. Олексюк О. Музична педагогіка : навч. посібник / О. Олексюк. – К. : КНУКіМ, 2006. – 188 с.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів пед. ф-ту / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 2002. – 368 с.
5. Хохліна О. Формування діяльності в процесі трудового навчання молодших школярів / О. Хохліна // Початкова школа. – 2000. – № 8. – С. 51-52.

Наталья Котелянец. Прогностические задачи подготовки учителя начальных классов для реализации методической системы трудового обучения.

В статье рассматриваются результаты исследования проблемы подготовки учителя начальных классов для реализации методической системы трудового обучения. Раскрыта специфика профессиональной деятельности учителя начальных классов, его личностные качества, ведущие факторы успешности технологической учебной деятельности, общепедагогические и специфические функции; определены компоненты готовности учителя к обучению учащихся начальной школы «Технологии», охарактеризованы педагогические условия формирования у будущих учителей начальных классов технологических знаний и умений. На основе проведенных исследований определена готовность учителя к обучению учащихся начальной школы «Технологии» как интегральное свойство личности, что позволяет ему успешно организовывать и осуществлять формирование субъектного опыта трудовой деятельности учащихся в процессе учебного сотрудничества на уроках трудового обучения,

включающее в себя когнитивный, операционно-практический, креативный и эмоционально-ценностный компоненты.

Ключевые слова: *учитель начальных классов, методическая система трудового обучения, профессиональная деятельность, педагогические условия, технологии, технологические знания и умения.*

Natalka Kotelianets Predicted tasks of primary school teacher's preparation ses for the realization of the methodical system of labor.

The article deals with the results of studying of the problem of the preparation of primary school teachers for the implementation of the methodical system of labor education. The author discloses the specifics of the professional activity of the teacher of primary school, his personal qualities, leading factors of the success of technological teaching activity, general pedagogical and specific functions are revealed. the components of teacher's readiness for the students of the elementary school «Technologies» were determined, pedagogical conditions of formation of technological knowledge and skills of the future teachers of primary school were described. On the basis of the conducted researches, the readiness of the teacher for teaching students of primary school the subject «Technologies» as an integral property of the individual is determined, which allows him successfully organize and implement the formation of the subjective experience of the students' work activity in the process of educational cooperation at the crafts lessons, which includes cognitive, operational-practical, creative and emotionally-valuable components.

Key words: *primary school teacher, methodical system of labor training, professional activity, pedagogical conditions, technologies, technological knowledge and skills.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.10.2017

Інформація про автора:

Котелянець Наталка Валеріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка.